

(Əvvəli ötən sayımızda)

50-ci illərin soyuq yayı keçmiş, Sovetlər tiranı Stalin ölmüşdü. Bunun SSRİ-nin nəinki xarici siyasətinə, daxili siyasətinə də ciddi təsiri özünü göstərirdi. Artıq xalq düşməni damğası ilə repressiya olunanların bəraətinə də başlanmışdı. İnsanlar nisbətən azad nəfəs alır, mənfur qınaqdan yaxalarını qurtardıqları üçün qürurlanırdılar. Şübhəsiz, bu hadisələrin Şəddatgilin ailəsinə də xoş təsiri özünü göstərirdi. İndi Muğdatın oğulları "xalq düşmənin" nəslindən olduqları üçün gözü kölgəli dolanmır, öz sözlərini, təşəbbüslərini gizlətmirdilər. Onsuz da həyatın ağrı-acılarında bişərək gəncliyə gəlib çatmış yetkin şəxsiyyətlər kimi formalaşmışdılar.

Şəddat Cəfərov özü siyasətdə baş verən mənəvi eybəcərliklərin mahiyyətini kifayət qədər yaxşı bilirdi, çünki o, məktəbdə yaxşı oxumaqla bərabər, ictimai işlərdə də fəal idi. Mətbuatdan xəbəri olurdu. Radioda gedən verilişləri ardıcıl izləyirdi, bir sözlə, böyük Sovetlər İttifaqında necə dəyişmələrin baş verdiyinə şahid idi. İndi o yaxşı başa düşürdü ki, cəmiyyətin layiqli vətəndaşı olmaq üçün kifayət qədər hazırlıqlı olmalısın.

Doğrudur, Şəddat Cəfərov hələ ki mətbəədə, demək olar ki, ən ağır işdən başlamışdı. Və bunu üçün qətiyyətə narahat deyildi, çünki qayğıkeş adamların əhatəsində idi. Bu adamların hər biri, milliyyətindən asılı olmayaraq, bacarıqlı gəncin nəyə qadir olduğunu bilirdilər. Üstəlik, Şəddat özü də təbiət etibarilə mehriban, işinə diqqətli və məsuliyyətli idi. Hətta tək-cə işlədiyi sexdə yox, qonşu sexlərdə də bir çətinlik, fiziki köməyə ehtiyac var idisə, özünü ora yetirir, bacarığını əsirgəməzdi. Bu da böyük mətbəə kollektivində onun tezliklə tanınmasına səbəb olmuşdu.

Şəddat Cəfərovun gənc mətbəə işçisi kimi fəaliyyətinin bu mərhələsini ilkin insanlıq imtahanı da adlandırmaq olar. Axı hər bir insan əslində gələcək həyatının başlanğıcının birinci mərhələsini düşdüyü yeni mühitdə qazandığı hörmət əsasında müəyyən edir. Təsədüfi deyildi ki, ona dərəcə vermək üçün imtahan məsələsi ortaya çıxanda demək olar ki, hamı onu təqdir etmişdi. Biz bu imtahan məsələsinin ortaya çıxması zamanı gənc Şəddatın həyəcanları haqqında əvvəldə bəhs etdik. O, təbiət etibarilə, həyat hadisələrinin zəncirvari bağlılığını yaxşı bilir və qavrayırdı. Nə qədər gənc olsa da, artıq hiss etmişdi ki, əgər bu mərhələdən uğurla keçməyə işdəki gərginlik onun mənəvi mühitinə də təsir edəcək, bəlkə də əlini işdən soyudacaqdı. Yazıçı Fatma Həsənqızının "Acılı-şirinli günlər" sənədi romanı yenə bizim üçün bələdçidir. Şəddat Cəfərov düşündürdü, əlbəttə, tərəddütlər də vardı. Son nəticədə isə təbiətinə uyğun olaraq, qətiyyətini səfərbər elədi. İstehsalatda ona iş təcrübəsini öyrədən yaşlı mütəxəssis qadının yeni imtahan sınağı haqqda təkliflərini dinlədi və "sonra o, Valya xalaya dedi: -Səncə, mənə neçənci dərəcə verərlər?"

-Nə deyim, ay oğul, bir də ki, bu asılıdır sənənin biliyindən. Görək sınaqdan necə çıxacaqsan.

"Yeni sınaqdan çıxmaq belə çətin-dir,"- deyə Şəddat yenə öz-özünə düşündü. Gözlərini məchul bir nöqtəyə dikib fikrə getdi. Valya xala şagirdinin daxilən narahat olduğunu görüb gülməyə başladı və dedi:

-Şəddat, balam, mənə qalsa imtahan-sız, sınaqsız-filansız birdən-birə sənə lap altıncı dərəcə verərəm. Başa düşdünmü? Altıncı dərəcə. Sən buna layiqsən.

Şəddatın könlü açıldı. Bu vaxt Koqan sexə daxil oldu. Valya onu görcək gülməyə başladı:

-Abram, yaxşı gəldin. Ürəyi təmiz adamsan.

-Valya, yenə şirin dilini işə saldın. Olmaya növbəti xeyirxah planın var?

-Bəli, var- deyə Valya çox inandırıcı tərzdə cavab verdi.

Sonra işlə məşğul olan Şəddatın baxıb sözlərinə davam etdi: -Yadımdadır-mı, bir həftə bundan qabaq Şəddat bə-rəsində sənə söhbət etmişdik?

-Hə, yadımdadı. Şəddat öz bacarığı ilə özünə elə bir maraq oyadı ki, eşidəndə ürəyin fərəhlə dolur. - O, əlini çənəsinə apardı. Cod tüklərini bir neçə dəfə sıgalladı. Sonra başını qaldıraraq sözlərinə davam etdi: - Valya, gör baş mühəndisimiz otağında varmı?" Çoxlarına qəribə gələ bilər. Yazıçının həyat yolunu öyrəndiyi gəncin taleyi ilə bağlı təəssüratını müxtəlif xarakterli, müxtəlif yaş qruplarında, vəzifə, səlahiyyət imkanlarına görə fərqli insanları birləşdirən dialoqda insan taleyinə münasibətin obyektiv mənzərəsini görürük. O vaxt indikindən çox fərqli imiş. Hələ cəmiyyət kifayət qədər insan taleyinə düzgün yanaşa bilmiş. Əlbəttə, get-gedə Sovet cəmiyyəti mənəvi iflasa uğradı. Qohumbazlıq, rüşvət əndazədən çıxdı. Şəxsin ixtisas bacarığı, mənəvi üstünlüyü heç bir əhəmiyyət kəsb etmədi. Beləliklə, insana humanist münasibət üzərində qurulmuş bir cəmiyyət gözümüzə düşdü, hətta bu qara rəngli, kölgəli həyatın acı mənzərəsindən müstəqilliyimizin bir qərinəlik yaşından sonra da

qorxmasın. İnsanlarla davranışında son dərəcə həssas və səmimi olsun.

Təvazökarlıq isə insanı bütün həyatı boyu müşayiət etməlidir. Onda ətraf mühit sənə öz ələminə doğmalarıyla qəbul edər. Haqqında çıxarılan hər hansı bir qərarla ədalətli olmaq istəyər. Şəddat da mühitdə özünü olduğu kimi təqdim edə bilmişdi. Xüsusilə, təvazökarlığına görə mütəxəssislər ondan bildiklərini əsirgəmədilər. Elə bu səbəbdən də ötən 6 ay ərzində ətraf mühitin rəğbət balansını özünə təmin edə bilmişdi. İndi Şəddatın üzünə yeni yollar açıldı. Bacarıqlı və tərbiyəli bir gənc kimi diqqət mərkəzində idi. Şəddatın taleyini həll edən əsas amillərdən biri də ona olan münasib-

İnsanlıq imtahanında

qurtula bilmirik. Bu məsələləri aydın dərk etmək üçün Şəddat Cəfərov kimi tarixə şahidlik edən canlı obrazların həyat yolunu öyrənmək bizə imkan verər ki, bu günün həqiqətlərini də düzgün başa düşək. İndi yenidən müxtəlif təbiətli insanların arasında insanlıq imtahanına çəkilən bir gəncin xatirələrinə qayıdaq: "Çox qəribə idi. Elə bil ki, baş mühəndis Nazim də Koqanın niyyətini duymuşdu. Sexin qapısı açıldı. O, içəri girdi. Nazimin əhval-ruhiyyəsi yaxşı idi. Otaqdakilərə əl verib görüşdü. Nazim ucaboy, dolu bədənlə, qarabuğdayı cavan bir kişi idi. Onun qara gözləri dumduzu su kimi parıldayırdı.

-İşləriniz necə gedir? - deyə o, gözləli Şəddatı baxdı. Şəddatın başı qarışıq olsa da, bir qulağı Nazimdə idi. Koqan Abram dedi:

-Nazim, elə yeri gəlmişkən, Şəddatı iş başındaca sorğu-sual etsək yaxşı olar. Artıq şagirdimizin dərəcə almaq vaxtı çatıb.

Nazim Əhmədov: Məmnuniyyətlə, - deyə razılığını bildirdi.

Şəddat klişə üzərində işləyirdi. Nazim, Abram və otağa çağırılan komissiya üzvləri onu sorğu-suala tutdular. Şəddatın ürəyi həyəcanla döyünməyə başladı. Ancaq o, bu hissəni təbii olduğunu anlayırdı. Odur ki, verilən suallara düzgün və savadlı cavab verməyə çalışdı və əldə etdiyi nəzəri biliyi əyani surətdə göstərməklə komissiyaya üzvlərini çox razı saldı". Həyatı fakt olan bu hadisəni öyrənmək bizdə hansı təəssüratı yaradır? Əlbəttə, ilk baxışdan elə görünə bilər ki, uğur qazanmaq çox asandır. Necə ki, bir neçə nəfər yaxşı adam yığılır, haqqında xoş sözlər deyir, gələcək daha üstün həyatın qapısını üzünə açırlar. Əlbəttə, əslində belə deyil. Bunun üçün hər hansı bir kollektivə ayaq basan şəxs, əsasən də gənc, gərək heç bir çətinlikdən

vinc ovqatını gətirir. Ona ilk yol göstərən qardaşı da qürurlanır, ata da sevinir. Ümumiyyətlə, Şəddat Cəfərovun ailəsi sözün həqiqi mənasında, xüsusi bir tərbiyə məktəbinin təəssüratını doğurur. Bu ailənin bütün çətinliklərə qalib gəlməsində əsas amil odur ki, heç kim zəhmətdən qorxmayıb. Ən başlıcası, yaşamaq üçün halallıq yolu seçiblər, oğurluğu, əyriliyi qəbul etməyiblər. Bu da istər-istəməz ailənin hər bir üzvünün təbiətinə təsir göstərmiş, onları həyat yoluna düzgün hazırlayıb. Nəslin babası Hüseyin kişinin özünə qarşı olan haqsızlıqları zaman sonra etiraf edir, amma Hüseyin kişi övladlarında kiməsə qarşı qərəzin və kinin yaranmasına yol vermir. Onun oğlu Muğdat da müharibənin ağır yollarından keçir. Ailəsinə, övladlarının yanına açıq alınla qayıdır. Beləliklə, bir ailə zamanla döyüşdə qalib çıxır. Mühitin bütün acılıqlarını dövrə bağlayırlar. Kimsəyə qarşı onlarda kin və nifrət olmur. Şübhəsiz, ailənin sağlam mühitinin qorunmasında nə qədər Muğdatın böyük rolu var idisə, bir o qədər də Nəsimə ananın iradəsi, qətiyyəti, ləyaqəti özünü göstərmişdi. Muğdat ailənin sağlam ənənəsini necə atasından əxz etmişdisə, eləcə də övladlarına ötürmüşdü. Eləcə də Nəsimə ana ərinin namusunu həmişə uca tutmuşdu. Elə bu səbəbdən də bu ailənin ləyaqət səmasında pərvazlamasında onun da xidməti əvəzsiz idi. Əgər bu ailənin mənəvi bütövlüyünü bir qartal uçuşuna bənzətsək, bir qanad Muğdatdırsa, bir qanad da Nəsimə anadır. Beləliklə, Şəddatın həyatının insanlıq sı-

nağından çıxan birinci mərhələsi burada başa çatır. Şəddatın istehsalatdakı uğurunu təsdiq edən vəsiqəyə baxan ananın keçirdiyi hissləri təsəvvür etmək o qədər də çətin deyil. Fatma Həsənqızı bu yerdə Nəsimə ananı yaxşı xatırlayır: "Nəsimə hələ bir bayatı da dedi:

Bir çınardır qamətin,
Şirindir söz-söhbətin.
Qurban ollam oğluma,
Ömürlükdür sənətin.

Hamı Nəsiməni alqışladı. Şəddat da qollarını açıb anasını qucaqladı: -Ana, sən bu şirin-şəkər danışıqları, belə bədahətən bayatı söyləməyi hardan, nə vaxt və necə öyrənmisən?" Maraqlıdır, həyat insanları bütöv bir harmoniya kimi necə formalaşdırır. Onların bir-birinə yanaşmaları əslində gələcəyə doğru yaşam üçün ilham mənbəyinə çevrilir. Oğulun anasına nəvaziş üçün verdiyi sualın cavabında ana nə qədər səmimi münasibət sərgiləyir: "Ay oğul, həyatın kəşməkeşli, enişli-yoxuşlu sınaqları öyrədir. Savadım yoxdur. Oxumaq, yazmaq da bilmirəm. Ancaq sinəm doludur. - Sonra Nəsimə divardan asılmış radionu göstərdi, - o da mənə çox şeyi öyrədir". Bir sözlə, Şəddat Cəfərovu həyatı ibrətlik bir serial kimi gözlərimizin önündən keçir. Bu serialın çox həyəcanlı məqamları da var. Övladların baxıb öyrənəcəyi, qürurlanaçağı məqamlar da az deyil.

Həyatı öyrənmək üçün ümumi bir dərslik yoxdur; ən gözəl dərslik həyatını yüksək amal və əqidə ilə yaşamış olan insanların ömür yoludur.

İnsanlıq imtahanından ləyaqətlə çıxan hər kəsin ömür yolu bizim üçün dərslikdir.